

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць:

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 15. — Рівне, РДГУ, 2001 р. — 160 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 30.03.2001 р.).

Збірник затверджений ВАКУ України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАКУ України № 1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАКУ України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет,

2001

мислення, а й практично показав у своїх підручниках "Родное слово" і "Детский мир", як слід розуміти цей взаємозв'язок у навчальній роботі. Разом з тим він слушно підкреслював, що обов'язок кожного вчителя, а не тільки вчителя рідної мови, - "учити дітей вірно висловлювати свої думки" [1; т.2, 405].

Отже, звертаючись сьогодні до праць видатного педагога, ми бачимо в них ідеї функціонального та комунікативно-діяльнісного підходів до навчання дітей рідної мови, які активно впроваджуються в сучасну методику, що посилює розвиваючий вплив змісту навчального предмету на особистість, внутрішньо мотивуючи її пізнавальну діяльність. Аналізуючи науково-методичну спадщину К.Д. Ушинського, ми маємо сприймати і творчо втілювати в життя сучасної школи його методичні ідеї, знаходити механізми їх використання в нових соціальних і політичних умовах функціонування української національної школи з її новими завданнями й можливостями для їх реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушинський К.Д. Твори. – К.: Рад. школа, 1952.
2. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1987. – №7.
3. Концепція розвитку загальної середньої освіти. Проект // Освіта України. – № 33 [209]. – 16 серпня 2000 р.

Одержано редакцією 22.12.2000.

УДК: 371.035.3

С. Г. КАРПЕНЧУК

А.С. МАКАРЕНКО І СОЦІОМЕТРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Колектив А. С. Макаренка – провідна зв'язуюча ланка педагогічного процесу як системи, на основі якого синтезуються: соціально-біологічні фактори виховання дитини; реалізація програмуючих цілей виховання із орієнтацією на кінцевий результат; цілей виховання із засобами педагогічного впливу; методика колективних перспективних ліній з індивідуальними перспективами; методика паралельного і індивідуального впливу на колектив і кожну особистість зокрема; організаційні форми діяльності із міжособистісними стосунками; єдність принципу вимогливості і поваги до особистості; колективна співпраця з індивідуальними вміннями та навичками організаторської трудової діяльності; співуправління у процесі колективної різнобічної діяльності і самоуправління; вміння виховувати і здійснювати самовиховуючий вплив; сприймати труднощі і успіхи; боротьба і перемога.

Забезпечує результат, як відомо, уміло спроектована модель колективу, що ґрунтується на різновіковому принципі. Він характеризується прогресивністю і певною унікальністю, так як є вузловим центром передачі досвіду старших поколінь молодшим і ефективним механізмом технології побудови будь-якого колективу (групи, об'єднання) тощо.

Реалізацію таких проблем передбачає організаційно-методичний синтез у процесі загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя, де провідну роль відіграють "Методика виховання", як курс, через який здійснює вихід на педагогічну практику "Теорія виховання".

Методика виховання синтезується, у свою чергу, з частковими методиками викладання різних дисциплін та "Основами управління навчально-виховним закладом", курсом "Педагогічна майстерність".

Особливий інтерес до макаренківської методики виховання, зокрема реалізації його принципу різновіковості, проявляють зарубіжні педагоги. Про це свідчить порівняльний аналіз, проведений Л. І. Гриценко, Н. Л. Дичек, А. І. Зязюном, В. В. Кумаріним, Д. І. Пашенко, М. Ю. Красовицьким, Л. В. Крамущенко, Я. Л. Коломінським та ін.

Окремі фрагменти їх досліджень ми пропонуємо як фактологічний матеріал, що значно актуалізує у сучасних умовах технологію організації колективу А.С.Макаренка.

Особливий інтерес викликають аналогії, виявлені А.І.Зязюном, Я.Л.Коломінським та В.В.Кумаріним відносно історії виникнення соціометричного дослідження, який, виявляється, має певний зв'язок із історією створення моделі макаренківського колективу, що ґрунтується на різновікових об'єднаннях-малих групах.

Аналіз соціометричного методу дослідження білоруський психолог Я.Л.Коломінський [4,75-85] пов'язує із кількома етапами його застосування. Передісторією, яка пов'язана з першими спробами експериментального вивчення дитячих груп і колективів вперше, на його думку, у науковій радянській літературі термін "соціометрія" використаний у праці М.М.Корганова "Дети- активисты" (1931 р.), розуміється, незалежно від Дж. Морено. Цей термін зустрічається у заголовку одного із розділів статті "Данные социометрии" [5]. Під соціометрією автор розумів вивчення соціально-класової приналежності дітей, санітарно-гігієнічних і побутових умов життя. Якщо тут вперше зустрічається лише термін, то в інших працях цього періоду описуються уже експериментальні процедури, що ґрунтуються на виборі партнера, і спроби на цій основі подати ієрархію групи. Така ієрархія на основі " виборів" пропонується В.Є.Смирновим у " Психологии юношеского возраста" [9,207].

Вибір товаришів для відповідної діяльності входив і у ретельно розроблений " тест організованості" колективу А.С.Залужного, який по суті являє собою серію природних експериментів. На одному із етапів респондентам пропонувалась наступна інструкція: "Якщо б вам довелось приймати участь у святі деревонасадження, то вам необхідно було б розподілитися на трійки, щоб викопати ями і посадити дерева. Якщо б ви розбились, то з ким працювали ? Розбийтесь на такі трійки, виділіть секретаря, а він нехай напише прізвища усіх, хто входить у його трійку, і підкресліть свою."[1,67].

Як бачимо, процедура тут повністю " соціометрична", але на цьому подібність і завершується; ні відповідних дослідних завдань, ні способів обробки, ні, тим більше, системи понять, які характерні для сучасної соціометрії, у А.С.Залужного і інших авторів 30-х років не вдалось виявити.

Прийоми, що нагадують сучасні соціометричні модифікації типу " вибір у дії" застосував у своїй роботі і А.С.Макаренко, коли формувал загонами за принципом " хто з ним хоче". "Спочатку, - відзначає А.С.Макаренко,- я сам злякався цього принципу, а потім сам побачив, що це найбільш природна і здорова постановка..."[7,167].

Організація первинних колективів - різновікових об'єднань за принципом " хто з ним хоче" дав можливість Антону Семеновичу відчувати найтонші відтінки у колективі, бачити істинні мотиви взаємних симпатій і антипатій, управляти настроєм колективу. Коли розподіл за загонами закінчувався, А.С.Макаренко брав записну книжку і занотовував імена усіх "небажаних". З цього моменту хлопчики і дівчатка, які нічого не підозрювали, ставали об'єктом витонченої індивідуальної роботи.

Виникає цікава асоціація. Через 20 років після Макаренка принцип "хто з ким хоче" "перевідкрив" і побудував на ньому цілу науку-соціометрію американський психіатр і соціальний психолог Джекоб Леві Морено (1892-1974). У 1970 році він у солідному віці приїхав у Москву на Всесвітній конгрес психологів, який відбувався у МДУ на Ленінських горах." У колуарах, - згадує Макаренко знавець професор, доктор педагогічних наук В.В.Кумарін, - ми познайомились. Він дав мені автограф і пояснив: "Я теж вважаю себе учнем Макаренка". Коли він вийшов на трибуну, то повторив це російською мовою, чим викликав бурхливі патріотичні оплески".[6,10-11].

Соціометрія для Морено- це не лише метод, а й методологія. На його думку, вона є таким синтезом психоаналізу гештальт-психології, який дає змогу розглядати гештальт (образ) не відокремлено від творця і акту творчості, а у зв'язку із дією чи діями, які його зумовлюють, тобто з дотриманням принципу взаємозв'язку між предметами і явищами.

Висновки Морено про практичну доцільність соціометричних методів мають реальну основу. За його розрахунками, у школах серед 1 млн. дітей можна виявити 140 тис. соціометрично "необраних". З контингенту учнів у пансіоні Гудзона, де Морено проводив соціометричні дослідження, з 505 дівчат віком від 12 до 21 року 58 (11,8%) виявились "ізолюваними" або "ізолюваними і знехтуваними". Крім того, виявлено 358 пар взаємного відторгнення і 139 різнорідних або ж "нерівних" пар. Знаючи загальну кількість учнів у США і вказаний відсоток, можна, на думку Морено, визначити кількість "ізолюваних", чи "ізолюваних і знехтуваних" учнів у національному масштабі.

Дані, одержані у результаті емпіричних соціометричних досліджень Морено, можна зіставити з тими, що одержав А.С.Макаренко, використовуючи аналогічні методики під час формування свого колективу : серед 500 хлопчиків нараховувалось 15-20, або 3-4% таких

"ізолюваних". Дівчаток, з якими ніхто не бажав об'єднуватись у первинний колектив, було менше: зі 150- всього 3-4 (2%) . Цю особливість Макаренко пояснював тим, що хлопчики принциповіші за дівчаток і подекуди впадають у крайнощі, не бажаючи приймати у свій колектив когось іншого. Дівчата ласкавіші, більш оптимістичні, завжди відгукуються на переконання і швидше погоджуються прийняти до себе людину, щодо якої існують певні сумніви і упередження.

Морено і Макаренко працювали у " закритих спільнотах" учнів. Їхні результати одержано майже на однаковій вибірці - відповідно 505 і 500 осіб.

Але питома вага " ізолюваних" чи "ізолюваних і знехтуваних" у їхніх колективах була різна: відповідно 11,5 і 2-4%. Це можна віднести на рахунок соціометричної географії, психологічної ментальності народів, тощо [3].

Паралельно з Морено А.Макаренко розвиває власне бачення групової соціометрії (1920-1928 рр. - в колонії ім.Горького, 1927-1935 рр. - в комуні ім.Ф.Е.Дзержинського).Розв'язуючи подібні проблеми, Макаренко вирізняє два типи внутрішньогрупових і міжгрупових стосунків-ділові відносини "відповідальної залежності" між товаришами і неділові - сусідські, приятельські, тощо. Він рекомендує розвивати передусім ділові відносини, які характеризуються вищим рівнем узагальненості і колективності: у їх формуванні і розвитку бере участь весь колектив, усі його члени, на їх основі розвиваються більш стійкі дружні стосунки.

Макаренко вважав, що об'єктом виховання є не особистість учня, а "подвійний суб'єкт-особа і суспільство". Відокремити особистість, ізолювати її від суспільних відносин, абсолютно неможливо, "технічно неможливо», тож не можна уявити еволюцію окремої особистості, можна уявити лише еволюцію відносин.

Макаренко чітко усвідомлював соціальний характер генези особистості і експериментально досліджував психологічні засади переходу від зовнішніх, об'єктивних, взаємовідносин у колективі до внутрішніх, психологічних, "характероутворювальних відносин особистості". Такі ж дослідження проводив і Морено. У висновках, одержаних обома експериментаторами, було багато спільного. Окремі дослідники не сприймають соціометричне дослідження як метод, який дає об'єктивні результати. Впроваджуючи систему А.С.Макаренка в умовах загальноосвітньої школи, ми досить часто використовували даний метод з метою визначення соціального статусу школяра і переконалися, що реального ефекту не завжди можна досягти у процесі проведення досліджень в одновікових групах, де важко простежити відповідну залежність серед дітей одного віку. Кожен респондент зберігає власну автономію. Цікаві стосунки завжди спостерігались між дітьми різного віку: молодші тягнуться до старших, старшим властиво управляти і опікувати.

Правда, дослідження провести у різновіковому об'єднанні значно важче, його насамперед потрібно створити, організувати певні форми діяльності, які стануть основою для розкриття природних стосунків дітей. Приведемо один із прикладів наших досліджень, висновки якого ми обґрунтували через досить тривалий час.

На соціограмі особистих стосунків (див.мал.1) школярі, схильні до правопорушень, перебувають під кодовими цифрами 3,4,12. Усі вони тягнуться до учня, що позначений цифрою 6. Це лідер, він завоював їхнє довір'я і може впливати на їхню поведінку. Саме через нього ми вирішили здійснити педагогічний вплив на членів різновікового об'єднання з метою нормалізувати відносини, поведінку дітей і підлітків, схильних до антигромадських вчинків. Лідер, кодований під №6, Гена Ш. учень 9 класу, виділявся серед однолітків і на фоні загального колективу школи негативними якостями, його можна було бачити в оточенні сумнівної компанії поза школою, і водночас відчувався його згубний вплив на дівчату, яка до нього все таки тягнулася. Згідно із соціометричними даними, він не користувався авторитетом ні в однокласників, ні в межах колективу школи, особливо в сфері ділових відносин. Вирішили піти на ризик: дезорганізатора перетворити в організатора, доручити йому керівництво різновіковим об'єднанням дітей за місцем проживання.

Не відразу, але Геннадій змінився. Через деякий час вдалося випадково спостерігати, як він майстрував для молодших школярів ворота на футбольному майданчику у своєму мікрорайоні, а кожна дитина намагалася йому чимось допомогти. Панувала атмосфера дружньої сім'ї. Ця картина підтвердила результати вищої форми виховання людини, яка

відається справі не заради того, щоб виділитися серед усіх, а діє, не знаючи того, що іншим відомо, як вона діє. Випадок з Геннадієм переконав ще й у тому, що жорстокість, процес дегуманізації, які приписуються нашій молоді, - це ніщо інше, як відсутність у багатьох школярів можливості вкласти свої сили і душу в добротворчість заради інших, особливо молодших.

Аналізуючи хибні кроки своїх вихованців, ми, педагоги, повинні їхні причини шукати перш за все у своїй поведінці, бо залишившись без впливу дорослих, дитина стає беззахисною. А це й штовхає її на антигромадські вчинки. Що ж спонукало Гену Ш. стати "важким" учнем? Адже і після добрих вчинків, які він робив від душі, не намагаючись себе реабілітувати, тавро "важкого" з нього зняти було майже неможливо.

Одноїменні заряди завжди відштовхуються. Так сталося і в цьому випадку. "Важкий" учень зіткнувся з "важким" учителем математики, який, до того ж, був ще і його класним керівником. «Закидавши» хлопця "двійками", не зваживши на прохання матері послабити тиск на хлопця, а, навпаки, висловивши перед усім класом докір Геннадію, що його мати випрошує для нього "помилування", він відштовхнув хлопця і від себе, і від навчального процесу, і від школи взагалі. Лише вирвавшись із нестерпних умов школи, у процесі самостійного життя, як нині, свідчать педагоги, знайомі, він прекрасний сім'янин, юнак зумів узяти життєві ситуації у свої руки. "Після призову на дійсну військову службу, – розповідає про свого сина його мама, – Геннадій потрапив у навчальну частину військово-повітряних сил у м. Мінську. Вчитись було важко, але Геннадій навчання сприймав нормально. Часто офіцери пропонували йому проводити лекції. Згодом він був переведений у Сизрань і там користувався авторитетом, йому запропонували залишитись в армії. Але він приїхав додому, працює у військовій частині на радіолокаційній станції. Ремонт станції проводить завжди сам, у схемах добре розбирається. У колективі користується авторитетом.

Перед армією поламав ногу, на милицях поїхав у військкомат проситися на службу, і через місяць його мобілізували.

Геннадій дуже добрий, чуйний, завжди всім допомагає. До мене ставиться дуже лагідно, при зустрічі і прощанні обов'язково поцілує. У роботі наполегливий, розпочату справу завжди доводить до кінця..."

Звідси випливає висновок, що педагог має бути певною мірою дослідником, експериментатором, тобто психологом, щоб уміти проникнути у внутрішньоклективні відносини школярів, у їхню духовну сферу співжиття. У межах одновікового колективу (класу) таке дослідження провести значно легше, але воно не дає об'єктивної картини, так як спілкування дитини не обмежується рамками класу. Ми можемо мати тільки певний зріз, який характеризує внутрішньоклективні відносини лише між однокласниками, на чому в основному і акцентується увага. В умовах оновленої діяльності сучасної школи варто врахувати те, що відносини між школярами не обмежуються одновіковістю. Такий погляд на процес спілкування, навпаки, заперечує сутність процесу виховання як передача досвіду старших поколінь молодшим.

Соціометричне дослідження – один із методів вивчення внутрішньоклективних відносин як серед дітей, так і дорослих. Тому значну увагу слід приділяти даній методиці дослідження, тим більше, що він є досить популярним у процесі педагогічної практики студентів. Зокрема, слід анкетувати увагу на вивченні міжособистих стосунків об'єднаних школярів різного віку. Саме така структура дитячого колективу (групи, об'єднання) дає виховний ефект, бо є провідною ланкою для передачі соціального досвіду: відпрацювання особистісних якостей. Саме ця особливість привернула увагу представників сучасної зарубіжної педагогіки. Наприклад у Англії знайшли гуманну сферу застосування ідеї різновікових груп. Там в окремих початкових школах навчання проводиться у класах з дітьми різного віку, які мають певні проблеми з навчанням. У такому класі дитина не відчуває себе безнадійно відсталою, у неї не утворюється комплекс неповноцінності. Саме у різновікових групах унеможливується колективний моральний тиск на учня. Дитина зникає як до норми, що поруч завжди є й ті, хто значно краще виконує якусь роботу (старший), і ті, хто ще не може її виконати. Тобто вони привчаються працювати на своєму рівні. Втім, певні ускладнення виникають, коли в цьому ж класі навчається брат або сестра когось з учнів і менший з них обганяє старшого у своєму розвитку. Але й тут досвідчені педагоги знаходять спосіб, як

уникнути небажаних порівнянь: цих дітей навчають за різними програмами, а тому умов для прямого співставлення рівнів розвитку дітей з однієї сім'ї не виникає.[2,19-21].

Ще одна досить мудра ідея використовується в цих класах: будь-які проблеми й правопорушення у тактовній доброзичливій атмосфері обговорюються на "таємній раді" за участю вчителя. Ця рада називається таємною, бо питання обговорюються у досить вузькому колі за зачиненими дверима з обов'язковою домовленістю, що зміст цього обговорення ні за яких умов не вийде за стіни класу (майже макаренківське: "не пишати!").

ЛІТЕРАТУРА

1. Залужний А.С. Детский коллектив и методы его изучения. – М.-Л., 1931
2. Злот С. Один день в классе // Англия : Приложение к журналу "Эхо планеты", 1995. – №16.
3. Зязюн І.А. Дж. Морено і А.Макаренко про соціометрію взаємин у групі // Педагогіка і психологія. – 1998. – №1.
4. Коломінський Л.Я. Социометрия в социально-психологическом исследовании: ее возможности и ограничения // Методология и методы социальной психологии. – М.: Изд-во "Наука", 1977.
5. Корганов Н.Н. Дети-активисты // Вопросы изучения и оздоровления детства и юношества. – 1931. – №2.
6. Кумарин В.В. А.С.Макаренко и современная школа // Школьные технологии. – 1998. – №5.
7. Макаренко А.С. Собр.соч. – М, 1958. – Т. 5.
8. Морено Дж. Л. Социометрия .Экспериментальный метод и наука об обществе. Подход к новой политической ориентации. – М., 1958.
9. Смирнов В.Е. Психология юношеского возраста. – М.-Л., 1929.

Одержано редакцією 18.01.2001.

УДК: 37. 035. 6

І. П. НАЛИВАЙКО

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА У ПАВЛИСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Педагогічна спадщина видатного педагога, гуманіста, вченого В.О.Сухомлинського та досвід роботи колективу вчителів Павлівської школи дає сучасним вихователям підростаючого покоління можливість суттєво змінити стан виховання школярів засобами мистецтва у загальноосвітній школі. Бо саме мистецтво завдяки своїй універсальності відчутно впливає на емоційно-чуттєву сферу особистості, поглиблює знання, формує загальну та естетичну культуру, що цілком відповідає основним завданням естетичного виховання - "навчати дитину бачити у красі навколишнього світу, в красі людських відносин духовне благородство, доброту, сердечність і на цій основі стверджувати прекрасне в самому собі" [1, 177].

Постійно поліпшуючи навчально-виховний процес у школі, "віддаючи йому своє серце", В.О.Сухомлинський користувався великою повагою та авторитетом серед учнів, педагогічного колективу школи та мешканців свого селища. Про це так згадують його учні: «Василь Олександрович був особистістю неординарною і не схожий був ні на кого. Як людина він був дуже добрий. Мимо його уваги ніколи в нашій школі не проходило геть нічого. Взагалі, в школі було багато учнів, він всіх учнів знав поіменно. Також знав ім'я і по батькові їхніх батьків, матерів, дідусів, бабусь. І кожний день, тільки в ті дні не було Василя Олександровича біля входу в школу, коли він був десь у відрядженні, чи десь їздив у відпустку, а то кожний день він зустрічав буквально всіх нас дітей, всю школу біля входу до школи, і не так собі стояв і дививсь на те, як проходять мимо нього діти, а звертав увагу на кожного учня, цікавився його справами у навчанні, про те, як поживають його батьки, бабуса, дідусь. І для кожної дитини в нього знаходилось якесь слово особисто. З одним привітався, у іншого щось запитав про вчорашнє ...» згадує працівник музею В.О.Сухомлинського учениця видатного педагога Лідія Миколаївна Супрунюк.

Про феномен В.О.Сухомлинського як людини, педагога, вченого розповідає його колега Раїса Карпівна Заза: «З Василем Олександровичем працювати було цікаво і почесно. Ця непересічна людина, маючи глибокий аналітичний розум, вже в ті часи на основі математичних

ЗМІСТ

<i>Бех І. Д., Павелків Р. В.</i> Пріоритети виховання сучасної вузівської молоді	3
<i>Воробйова Л. М.</i> Проблеми мовної освіти школярів у науковій спадщині К.Д.Ушинського	7
<i>Карпенчук С. Г.</i> А.С.Макаренко і соціометричне дослідження	9
<i>Наливайко І. П.</i> Організація виховної роботи учнів засобами мистецтва у Павлівській середній школі	13
<i>Антонець Н. Б.</i> Спиридон Черкасенко: умови здобуття педагогічної освіти і становлення світогляду	17
<i>Бричок С. Б.</i> Становлення та розвиток церковнопарафіяльних шкіл на Волині	23
<i>Філоненко Р. С.</i> Товариство “Просвіта” у боротьбі за збереження та розвиток українського шкільництва на Волині в період польської влади	26
<i>Сойчук Р. Л.</i> Оновлення змісту освіти у Великій Британії в 90-х роках ХХ століття	28
<i>Петренко В. В.</i> Сутність патріотизму як моральної якості особистості, його зміст і внутрішня структура	30
<i>Пальчевський С. С.</i> Віра як педагогічна категорія	32
<i>Сілкова Е. О.</i> До питання про істотні ознаки особистісно-орієнтованого навчання	35
<i>Воробйова І. А.</i> Соціокультурна компетенція як система знань, вмінь і навичок учнів	39
<i>Дупак Н. В.</i> Проблеми виховання культури праці учнівської молоді у Німеччині	43
<i>Ставицька О. Г.</i> Паралінгвістичні засоби у структурі мовленнєвого впливу: визначення понять	45
<i>Петрова М.</i> Сугестопедичні принципи навчання	48
<i>Безкоровайна О. В.</i> Теоретико-практичні основи миротворчої діяльності учнівської та студентської молоді	50
<i>Янциур М. С., Войтко А. І.</i> Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до реалізації професійної активізації учнівської молоді	53
<i>Литвиненко С. А.</i> Соціалізація та виховання як педагогічні категорії	61
<i>Кириленко С. В.</i> Технології валеологічної освіти та виховання	64
<i>Ігнатенко Г. В.</i> Значення самостійної практичної роботи в процесі трудового навчання для розвитку та виховання школярів	69
<i>Галатюк Ю. М.</i> Психолого-педагогічні особливості процесу розв’язування творчої навчальної задачі	72
<i>Свириденко С. О.</i> Робота класного керівника з формування здорового способу життя школярів	76
<i>Кирильчук Ю. В.</i> Вправи на заняттях з автосправи як засіб індивідуалізації процесу навчання студентів	82
<i>Роценюк А. М.</i> Проблеми адаптації студентів першокурсників у вищому навчальному закладі	85
<i>Сидоренко В. В., Щетина Н. П.</i> Робочий зошит як засіб оптимізації навчально-пізнавальної діяльності школярів на уроках креслення	89
<i>Пилипенко О. І.</i> Превентивна освіта в контексті соціалізації студентів	96
<i>Оржеховська В. М.</i> Проблема формування здорового способу життя в системі підготовки студентів	99
<i>Терешко Т. В.</i> Особливості становлення і розвитку жіночої освіти на Волині в кінці ХІХ –	10

поч. XX ст. в умовах імперської політики царату	3
Буцяк В. І. Педагогічна культура в системі професійної підготовки майбутніх вчителів музики	10 8
Лесняк Н. В. Спрямування мовленнєвої роботи на заняттях з образотворчого мистецтва	11 3
Тюска В. Б. Творчість – як діяльнісний спосіб життя особистості	11 6
Яковенко Л. П. Виконавський аспект підготовки вчителів музики	11 9
Черній А. Л. Творчий потенціал учителя як один із пріоритетних напрямів національної освіти	12 3
Харламенко В. Б. Стан і проблеми професійної орієнтації учнів у роботі вчителя трудового навчання	12 6
Сингаївський Д. В. Використання відомих конструкцій “вічних” двигунів в процесі вивчення основ наук і трудової підготовки школярів	13 0
Смалько М. Ф. Індивідуально-особистісний аспект у розвитку музичної обдарованості: традиції та сучасність	13 5
Димченко С. С. Специфічні прийоми вивчення музичних творів напам’ять	13 9
Сяська В. Н. Метод інтеграційно-спеціалізованого навчання зі зворотним зв’язком з курсу “інженерна графіка” – основа творчої моделі освіти для XXI століття	14 3
Яцейко В.А., Сех І.С. Інтерактивна модель навчання, як один із дидактичних пошуків в процесі гуманізації освіти	14 8
Відомості про авторів	15 5

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор Бричок Б. П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА БОНДАРЯ А. М.

Здано до набору 20.01.2001 р. Підписано до друку 30.03.2001 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 19,55. Обл. вид. арк. 19,92. Замовлення № 127 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 15. — Рівне, РДГУ, 2001р. — 160 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20